

อโคจรในพระวินัยปิฎกกับสังคมไทยปัจจุบัน

นवलวรรณ พูนวสุพลฉัตร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

E-mail: Pali.2015Kamaro@gmail.com

รับต้นฉบับ 23 กันยายน 2561 วันที่เผยแพร่ 20 ธันวาคม 2561

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “อโคจรในพระวินัยปิฎกกับสังคมไทยปัจจุบัน” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาอโคจรในพระวินัยปิฎก (2) เพื่อเสนอแนะแนวปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับอโคจรในพระวินัยปิฎกกับสังคมไทยปัจจุบัน โดยเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ศึกษา ค้นคว้าจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และวินัยมุข ขณะเดียวกันก็ศึกษาแบบแผนการปฏิบัติทั้งเรื่อง อโคจรและบทลงโทษแก่ภิกษุผู้ละเมิดตามแนวแห่งกฎพระสงฆ์ พระราชบัญญัติการปกครอง คณะสงฆ์แต่อดีตถึงปัจจุบัน ตลอดจนพระมหาสมณวินิจฉัย สังฆาณัติ กฎมหาเถรสมาคม รวมทั้งประกาศระเบียบทางการปกครองของคณะสงฆ์ที่ประกาศใช้เพื่อควบคุมอาจารย์และ อโคจรของภิกษุสามเณรในสังฆมณฑล

อโคจร หมายถึงทั้งสถานที่อันภิกษุไม่ควรเข้าไปและตัวบุคคลที่ภิกษุไม่ควรเข้าไปคบหา สมาคมคลุกคลีด้วย เช่นช่องโสเภณี บ่อนการพนัน สถานบันเทิงยามราตรี ร้านขายสุรา แหล่งมั่ว สุกยาเสพติด ตลอดจนโรงแรม ห้างสรรพสินค้า ย่านตลาดสินค้า เป็นต้น แนวทางปฏิบัติคือ พระสงฆ์ต้องยึดถือบทบัญญัติตามพระวินัย ยึดแนวอรรถาธิบายของพระอรรถกถาจารย์ พระคัมภีร์จรรยาจารย์ และปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ข้อใดแม้ไม่ปรากฏก็ให้ถืออนุโลม ตามวัตถุประสงค์แห่งการบัญญัติสิกขาบท 10 ประการว่าเป็นไปเพื่ออะไร ยึดหลักการตีความ ตามมหาปเทศ 4 ยึดตามหลักเกณฑ์การตัดสินพระธรรมวินัย 8 ประการ ทั้งนี้ต้องนึกถึงเจตนา และสามัญสำนึกของตนเองว่าอะไรควรไม่ควร โดยคิดว่าอะไรเป็นปณณัตติวัชชะ อะไรเป็นโลก วัชชะพึงงดเว้นโดยเด็ดขาด ทั้งนี้เพื่อรักษาศรัทธาปสาทะของประชาชนไว้ เพื่อความอยู่ผาสุกของ ภิกษุสงฆ์และเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: อโคจร: ความประพฤตिसงฆ์

Improper Haunts in Vinaya Piṭaka and Thai Society at Present

Nuanwan Phunwasuponchat

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University Palisuksa Buddhagosa Campus

E-mail: Pali.2015Kamaro@gmail.com

Retrieved September 23, 2018 Accepted December 20, 2018

ABSTRACT

This research work entitled “Improper Haunts in Vinaya Pitaka and Thai Society at Present” is of two objectives, i.e., (1) to study haunts (Agocara) in Vinaya Pitaka, (2) to render suggestions and guidelines of right and proper practice to Thai society in the present day. The research is such a kind of documentary research focussing on various documents concerned such as Tipataka especially Vinaya Pitaka, the Vinaya commentaries, Vinayamukhu as well as other sources pertaining to the improper haunts including Sangha rules and regulations issued by the Government laws and the Council of Elders.

The improper haunts, i.e., the places improper for monks and novices to go to and fro such as prostitutes, roaming the streets at unseemly hours, frequenting shows, indulgence in gambling, addiction to intoxicants, including association with powerful people and or bad companions. Suggestions to monks and novices are that they all have to follow the disciplines laid down by the Buddha in Vinaya Pitaka, follow the explanations prescribed by expert writers on Buddhism. They have to realize the reasons for laying down the course of Training for monks or purposes of monastic legislation, the four great authorities or principal references or citations, criteria of the Doctrine and the Disciplines. Monks have to think first of formulated fault and worldly fault, what proper or improper for monks and novices are to maintain faith and confidence of the public, for the comfort of the Order, and for the support of the discipline, all leading to the stability of Buddhism.

Keywords: Improper Haunts; Monk’s conduct

บทนำ

สิกขาบทคือบทบัญญัติในพระวินัยแต่ละข้อหรือมาตรา แปลว่าข้อที่ต้องศึกษา นั่นคือ บทบัญญัติสำหรับภิกษุมี 227 สิกขาบท บทบัญญัติสำหรับภิกษุณีมี 311 สิกขาบท สิกขาบทเหล่านี้มีมาในพระปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน¹ ก็บุคคลเมื่อเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาอยู่ในประเภทอนาคาริกคือ ผู้ไม่ครองเรือน เทียบขอภิกษายังชีพให้ดำรงอยู่ ด้วยอาศัยศรัทธาปสาทะของชาวบ้านที่ถวายอาหารตลอดจนปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิตต่าง ๆ ให้ และที่ชาวบ้านให้ก็เพราะเลื่อมใสในศีลาจารวัตร คือมีศีลและอาจารย์ระความประพฤติที่ติงามตามอาทิพรหมจริยกาสิกขาและภิกษุสมาจาริกาสิกขา ดังนั้นความเคารพในสิกขา ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ จึงเป็นเรื่องสำคัญของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์

การละเมิดสิกขาบทของภิกษุและภิกษุณีนั้น ถ้าเป็นเรื่องผิดข้อห้ามตามพระวินัย อย่างเดียว ถือเป็น “บิณฑิตวัชชะ” คือโทษทางพระวินัยบัญญัติ แต่บางสิกขาบทถือเป็นเรื่องโทษทางโลก เป็น “โลกวัชชะ” คือชาวบ้านติเตียน เท่ากับเป็นโทษทวีคูณ เพราะกระทบถึงศรัทธาปสาทะของชาวบ้าน พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบททั้งปวงก็โดยที่ทรงคำนึงถึงโทษทั้ง 2 อย่างนี้ ในบรรดาโทษทั้งสองอย่างดังกล่าว เรื่องที่เป็น “โลกวัชชะ” เรื่องหนึ่งก็คือเรื่อง “อโคจร” แปลว่า สถานที่อันไม่ควรเข้าไป อโคจรในคำวัดใช้หมายถึงสถานที่และบุคคลที่ภิกษุไม่ควรเข้าไป มาหาสู ไม่ควรให้ความสนิทสนมเหมือนเป็นเพื่อนกันเพราะไม่เหมาะสม ทำให้เกิดโทษรอบด้าน เช่นถูกตำหนิ อารมณ์ฟุ้งซ่าน ละเมิดพรหมจรรย์ เมื่อจำเป็นต้องเข้าไปหรือต้องไปมาหาสู่ควรมีเพื่อนไปด้วย สำรวมระวังตลอดเวลา พุทธคุณต้องมึสติ อโคจรที่ระบุไว้มี 6 คือ หึงแพศยา (หึงขายบริการทางเพศ) หึงม่าย สาวเทื่อ ภิกษุณี บัณฑะเกะ (กะเทย) ร้านขายสุรา แม้สถานที่ที่อยู่ของหึงเหล่านั้น สถานเริงรมย์ บ่อนการพนัน สถานที่เสี่ยงต่อ ความเสียหายที่ภิกษุไม่ควรเข้าไป ก็อนุโลมเป็นอโคจรได้ทั้งสิ้น²

ที่ยกมาอ้างข้างต้นนั้น เป็นส่วนที่ปรากฏในพระวินัย แต่ยังมีประเด็นอื่น ๆ ที่กล่าวถึง “อโคจร” ยังมีอีกมาก นับแต่สมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทสืบมาจนถึงปัจจุบัน มีสถานที่และตัวบุคคลอยู่ในความหมายของอโคจรเกิดขึ้นเป็นอันมาก ยกตัวอย่างเช่น การจัดงานมงคลในโรงแรมต่าง ๆ การเข้าไปจับจ่ายซื้อของในห้างสรรพสินค้า หรือการไป

¹ วิ. มห. (ไทย) 1/39/28-29.

² พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเขียนเพียรเพื่อพุทธศาสนา, 2548), หน้า 1186.

ทัศนารยังสถานที่ต่าง ๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ ว่าเหมาะสม ว่าควรแก่สมณภาวะ และถือเป็น “โลกวัชชะ” หรือไม่ ควรจะได้มีการศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นนี้ เพื่อให้สังคมไทยได้รู้และปฏิบัติ ต่อพระสงฆ์ได้ถูกต้องเหมาะสม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาเรื่อง “อโคจรในพระวินัยปิฎกกับ สังคมไทยปัจจุบัน” เพื่อศึกษาว่าคำว่า “อโคจร” ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะใน พระวินัยปิฎก กล่าวถึงและอธิบายไว้อย่างไร “อโคจร” ในปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร สังเคราะห์เข้าใน พระวินัยข้อไหนอย่างไร และใช้กฎเกณฑ์อะไรเป็นเครื่องตัดสินว่า บุคคลหรือสถานที่เช่นนี้ใน ปัจจุบันเป็นอโคจรหรือไม่ เพื่อประโยชน์แก่ความเข้าใจที่ถูกต้องทั้งของพระภิกษุสงฆ์และ สังคมไทยโดยทั่วไปในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมายและความสำคัญของอโคจร
2. เพื่อศึกษาเรื่องอโคจรในพระวินัยปิฎกกับสังคมไทยปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าเรื่องเกี่ยวกับอโคจรในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และ ปกรณ์วิเสส ตลอดจนข้อเขียนของผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ
2. วิเคราะห์เนื้อหา เรียบเรียง ปรับปรุงแก้ไข และจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มเสนอบัณฑิต วิทยาลัยเพื่อดำเนินการตามระเบียบต่อไป

สรุปผลการวิจัย

ความหมายและลักษณะของอโคจร

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาท่านใช้คำว่าอโคจรที่หมายถึงบุคคลหรือสถานที่อันไม่ควรไป มาหาสู่ ความหมายนี้ท่านมุ่งเน้นสำหรับพระภิกษุมากกว่าคฤหัสถ์ กำหนดบุคคลและสถานที่ อโคจรสำหรับพระภิกษุ ไม่ใช่อโคจรสำหรับคฤหัสถ์ พระภิกษุนั้นถือว่าเป็นศาสนทายาทมีหน้าที่ ในการรักษาพระธรรมวินัย การเอื้อเฟื้อพระธรรมวินัยจึงเป็นหน้าที่โดยตรงของพระภิกษุ แต่ อย่างไม่รู้ก็ตาม แม้ท่านกำหนดบุคคลและสถานที่ว่าเป็นอโคจรสำหรับพระภิกษุ แต่คฤหัสถ์ผู้ ปรารถนาพัฒนาภูมิธรรมของตนก็ควรใส่ใจให้ความสำคัญกับอโคจร เพราะอโคจรจัดเป็น ธรรมฝ่ายที่มีโทษ จัดเป็นอกุศลธรรมอันพึงละ ดังนั้น ไม่ว่าจะบรรพชิตหรือว่าคฤหัสถ์ควรเห็น ความสำคัญของอโคจร

ประเภทแห่งอโคจร

บุคคลและสถานที่อันภิกษุไม่ควรไปมาหาสู่ เพราะเมื่อไปมาหาสู่แล้วอาจไม่เหมาะสมแก่สมณะเพศ มีโทษทางพระวินัยเรียกว่าโลกวัชชะคือ ข้อเสียหายที่ชาวโลกพากันติเตียน ท่านแสดงไว้ 6 ประเภท คือ

1. หญิงแพศยา หมายถึง หญิงหาเงินในทางค้าประเวณี หญิงหาเงินในทางกามทุกชนิด ใช้ร่างกายของตนหาเลี้ยงชีพในทางกามารมณ์ ไม่ว่าจะเปิดเผยหรือปกปิด อยู่เป็นโสติดตามลำพัง หรืออยู่ในหมู่คณะก็ตาม จัดเป็นหญิงแพศยาทั้งนั้น ในกรณีพิเศษ ภิกษุจะรับนิมนต์จากหญิงแพศยาเป็นกิจจะลักษณะได้อยู่ ตัวอย่างเช่นที่ภิกษุรับกิจนิมนต์ทำภัตกิจในเรือนของนางสิริมา³ แต่ต้องสำรวจมสติระวังตนให้ดี

2. หญิงหม้าย หมายถึง หญิงที่สามีเสียชีวิต หรือหย่าขาดจากสามี

3. สาวเทื่อ หมายถึง หญิงครองตัวเป็นโสติด อยู่เป็นโสติดตามลำพังตนเอง

(ทั้งหญิงหม้ายและสาวเทื่อ ไม่ใช่ว่าจะเป็นคนไม่ควรคบเลยทีเดียว ภิกษุจะรู้จักกับเธอหรือไปมาหาสู่โดยเป็นกิจจะลักษณะก็ได้ หรือแม้จะรับการอุปถัมภ์จากเธอก็ได้ แต่ต้องประพฤติอย่างเหมาะสม ไม่เป็นที่ติเตียนของผู้พบเห็น)

4. ภิกษุณี หมายถึง หญิงที่ประพฤติพรหมจรรย์เช่นเดียวกับภิกษุ ถือว่าเป็นหญิงโสติด แม้เป็นสหธรรมิกด้วยกัน แต่ไม่ควรจะคบหากันแต่พอเหมาะ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่าด้วยการคบหาภิกษุณีหลายกรณีด้วยกัน ดังที่ปรากฏในโอวาทวรรคที่ 3 แห่งปาจิตติยกัณฑ์⁴ ก็เพื่อให้การคบหากันอยู่ในภาวะที่เหมาะสม

5. บัณเฑาะก์ หมายถึง กะเทย คือบุรุษที่ถูกตอน พวกบัณเฑาะก์มีความต้องการทางกามในบุรุษเพศ จึงควรเป็นที่รังเกียจของพวกภิกษุ ท่านปรับอาบัติอุลลัจจัยแก่ภิกษุผู้จะต้องบัณเฑาะก์⁵

6. ร้านสุรา หมายถึง ที่ขายสุรา แม้จะเป็นโรงกลั่นสุรา ร้านฝิ่น โรงฝิ่น (สถานบันเทิงเรีงมย์ต่าง ๆ) ก็เป็นอโคจรสำหรับภิกษุเช่นกัน การดื่มสุราถือเป็นมลทินของสมณะ เมื่อภิกษุเข้าไปในร้านสุราย่อมทำให้คนเข้าใจว่าต้องการจะดื่ม ย่อมเป็นที่รังเกียจของผู้พบเห็น จึงไม่ควรไปมาหาสู่⁶

³ ชุ. ธ. อ. 1/119/78.

⁴ วิ. ม. (ไทย) 2/144/316-198/361.

⁵ วิ. มห. (ไทย) 1/273/295.

⁶ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คู่มืออนักรรมและธรรมศึกษาชั้นโท วิชาวินัยมุขและอุโบสถศีล, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 169-170.

แท้จริงแล้ว พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ 10 ประการ คือ

1. เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
2. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
3. เพื่อข่มบุคคลผู้เกียติ
4. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
5. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
6. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
7. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
8. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ไม่เลื่อมใสแล้ว
9. เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม
10. เพื่อเอื้อเฟื้อพระวินัย⁷

สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้นั้น นับถึงกาลปัจจุบันเกือบ 2,600 ปีแล้ว ความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลา ย่อมมีผลกระทบต่อ การครองชีวิตของภิกษุสงฆ์ที่แตกต่างจากสภาพแวดล้อมในสมัยพุทธกาลอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ สิกขาบทบางข้อดูจะล้าสมัยไป เช่น ข้อที่เกี่ยวกับภิกษุณีเป็นต้น หากจะถือพระวินัยบัญญัติตามตัวบทอักษรย่อมไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป เช่นสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่พักผ่อน ตลอดจนห้างสรรพสินค้าและตลาดนัดต่าง ๆ ควรจะสังเคราะห์เข้าไปในหลักอโคจร หรือกลายเป็นโคจรสถานไปแล้ว ยกตัวอย่างเช่นโรงแรมขนาดใหญ่ ทุกวันนี้มีการจัดกิจกรรม เช่นการประชุมทางวิชาการ ในหลาย ๆ เรื่อง มีภิกษุสามารถร่วมได้ ก็อาจจัดเป็นโคจรสถาน แต่ถ้าภิกษุไปพักผ่อนก็อาจถือเป็นอโคจร และอาจเชื่อมโยงไปถึงที่พักหรือพักศึกษานานต่างประเทศด้วยว่าจะจัดเป็นโคจรหรืออโคจร เป็นเรื่องที่เราควรจะได้ศึกษาวิเคราะห์ต่อไป แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ต้องยึดถือพระวินัยเป็นหลัก โดยเฉพาะเจตนารมณ์ในการบัญญัติพระวินัย

⁷ วิ.มท. (ไทย) 1/39/28-29.

อโคจรในพระไตรปิฎก

ความหมายของอโคจรที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกโดยตรงมีน้อยมาก แต่อย่างไรก็ดี เมื่อวิเคราะห์โดยตีถ้วนอาจสงเคราะห์ลักษณะที่ลักษณะมากมายหลายลักษณะในพระวินัยปิฎกลงในอโคจรได้ อนึ่ง ตามนัยอธิบายแห่งคัมภีร์วิภังค์⁸ และขุททกนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์⁹ คำว่า อโคจร หมายถึงการไม่เที่ยวไปยังสถานที่ที่ไม่สมควรไป เช่น ที่อยู่ของหญิงแพศยา การไม่คลุกคลีกับบุคคลที่ไม่สมควรคลุกคลีด้วย เช่น พระราชา การไม่คบหากับตระกูลที่ไม่ควรคบหา เช่น ตระกูลที่ไม่มีศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใส เป็นต้น ก็อาจสงเคราะห์ลักษณะต่าง ๆ ลงในอโคจรได้

อโคจรตามนัยแห่งพระวินัย

1. อนินยตสิกขาบท

1) “ก็ ภิกษุได้นั่งบนอาสนะที่กำลังในที่ลับพอจะทำการได้กับมาตุคามสองต่อสอง อุบาลิกามีวาจาเชื่อถือได้ ได้เห็นภิกษุหนึ่งกับมาตุคามนั้นแล้วกล่าวโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ 3 อย่างคือ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ภิกษุนั้นยอมรับการนั่ง ฟังถูกปรับด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ 3 อย่างคือ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ อีกอย่างหนึ่ง อุบาลิกามีวาจาเชื่อถือได้นั้น กล่าวโทษด้วยอาบัติใดภิกษุหนึ่งฟังถูกปรับด้วยอาบัตินั้น อาบัตินี้ชื่อว่าอนินยต”¹⁰

2) “แต่ สถานที่ไม่ใช่อาสนะที่กำลัง ไม่พอจะทำการได้ แต่เป็นสถานที่พอจะพูดเกี่ยวมาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบได้ ก็ภิกษุได้นั่งบนอาสนะเช่นนั้นในที่ลับกับมาตุคามสองต่อสอง อุบาลิกามีวาจาเชื่อถือได้นั้น ได้เห็นภิกษุหนึ่งกับมาตุคามนั้นแล้วกล่าวโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ 2 อย่างคือ สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ภิกษุยอมรับการนั่ง ฟังถูกปรับด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ 2 อย่างคือ สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ อีกอย่างหนึ่ง อุบาลิกามีวาจาเชื่อถือได้นั้น กล่าวโทษด้วยอาบัติใด ภิกษุหนึ่งฟังถูกปรับด้วยอาบัตินั้น อาบัตินี้ชื่อว่าอนินยต”¹¹

⁸ อภ. วิ. (ไทย) 35/513-514.

⁹ ขุ. ม. (ไทย) 29/196/571-574.

¹⁰ วิ. มหา. (ไทย) 1/444/474-475.

¹¹ วิ. มหา. (ไทย) 1/453/480.

2. ปาจิตตีย์สิกขาบท

1) มุสาวาทวรรค

- ข้อ 5 : สหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกัน “ ก็ภิกษุใดนอนร่วมกับอนุปลัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ” [ครั้นต่อมามีพระอนุบัญญัติว่า อนึ่ง ภิกษุใดนอนร่วมกับอนุปลัมบันเกิน 2 - 3 คีณ ต้องอาบัติปาจิตตีย์]¹²

- ข้อ 6 : ทุติยสหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกันข้อที่ 2 “ก็ภิกษุใดนอนร่วมกันกับมาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์”¹³

2) โฉวาทวรรค

- ข้อ 1 : โฉวาทสิกขาบท ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณี “ก็ภิกษุใดไม่ได้รับการแต่งตั้งฝึนสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลายต้องอาบัติปาจิตตีย์”¹⁴

- ข้อ 2 : อัถถังคตสิกขาบท ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณีในเวลาที่ดีวงอาทิตย์อัสดงแล้ว “ถ้าภิกษุใดได้รับการแต่งตั้งแล้ว เมื่อดวงอาทิตย์อัสดงแล้ว ยังสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลายอยู่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”¹⁵

- ข้อ 3 : ภิกษุญฺสสยสิกขาบท ว่าด้วยการไปสั่งสอนภิกษุณีถึงที่สำนัก “ก็ภิกษุใดเข้าไปที่สำนักภิกษุณี แล้วสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลาย ต้องอาบัติปาจิตตีย์”¹⁶ ครั้นต่อมามีพระอนุบัญญัติว่า “อนึ่ง ภิกษุใดเข้าไปที่สำนักภิกษุณี แล้วสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลายนอกสมณัย ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สมณัยในข้อนั้นคือภิกษุณีเป็นไข้ นี้เป็นสมณัยในข้อนั้น”¹⁷

- ข้อ 7 : สังฆานสิกขาบท ว่าด้วยการชักชวนเดินทางร่วมกัน “ก็ภิกษุใดชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับภิกษุณี โดยที่ สุดแม้ชั่วละแวกบ้านหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์”¹⁸ ครั้นต่อมามีพระอนุบัญญัติว่า “อนึ่ง ภิกษุใดชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับภิกษุณี โดยที่ สุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง นอกสมณัยต้องอาบัติปาจิตตีย์ สมณัยในข้อนั้น คือ เป็นหนทางที่จะพึงไปด้วย กองเกวียนในข้อนั้น”¹⁹

¹² วิ. มหา. (ไทย) 2/49-51/238-239.

¹³ วิ. มหา. (ไทย) 2/56/243.

¹⁴ วิ. มหา. (ไทย) 2/146/318.

¹⁵ วิ. มหา. (ไทย) 2/154/328.

¹⁶ วิ. มหา. (ไทย) 2/158/331.

¹⁷ วิ. มหา. (ไทย) 2/160/332.

¹⁸ วิ. มหา. (ไทย) 2/180/348.

¹⁹ วิ. มหา. (ไทย) 2/180/349.

- ข้อ 8 : นาวาภิรทหนลิกขาบท ว่าด้วยการโดยสารเรือลำเดียวกัน “ก็ภิกษุใดชักชวนภิกษุณีโดยสารเรือลำเดียวกัน ไปทวนน้ำก็ตาม ไปตามน้ำก็ตามต้องอาบัติปาจิตตีย์”²⁰ ต่อมา มี พระอนุบัญญัติว่า ทรงอนุญาตเฉพาะกรณีเรือข้ามฟาก ²¹

- ข้อ 10 : รโหณิสชสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับ “ก็ภิกษุใดนั่งในที่ลับกับภิกษุณีสองต่อสอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์”²²

3) โภชนวรรค

- ข้อ 1 : อวาสถปิณฑลิกขาบท “ภิกษุฉันภัตตาหารในที่พักแรม ²³ ได้มือเดียว ถ้าฉันเกินกว่านี้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”²⁴ ต่อมา มี พระอนุบัญญัติว่า “ภิกษุไม่เป็นไข้ ฟังอยู่ฉันภัตตาหารในที่พักแรมได้มือเดียว ถ้าฉันเกินกว่า อาบัติปาจิตตีย์”²⁵

4) อเจลกวรรค

- ข้อ 4 : รโหปฏิฉนลิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับมีสิ่งกำบัง “ก็ภิกษุใดนั่งบนอาสนะมีกำบังในที่ลับกับมาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์”²⁶

- ข้อ 8 : อุษยุตตเสนาลิกขาบท ว่าด้วยกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ “ก็ภิกษุใดไปดูกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”²⁷ ต่อมา มี พระอนุบัญญัติว่า “ภิกษุใดไปดูกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ นอกจากที่มีเหตุสมควร ต้องอาบัติปาจิตตีย์”²⁸

- ข้อ 9 : เสนาสนวาสลิกขาบท ว่าด้วยการพักอยู่ในกองทัพ “ก็เมื่อภิกษุใดมีเหตุผลจำเป็นต้องไปในกองทัพ ภิกษุนั้นพึงพักแรมในกองทัพได้เพียง 2 - 3 คืน ถ้าพักแรมเกินกำหนดนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์”²⁹

²⁰ วิ. มหา. (ไทย) 2/186/353.

²¹ วิ. มหา. (ไทย) 2/188/354.

²² วิ. มหา. (ไทย) 2/199/361.

²³ อวาสถปิณฑ ภัตตาหารในที่พักแรม คืออาหารที่ทายกผู้ต้องการบุญจัดไว้ในที่พักแรมซึ่งสร้างไว้มีรั้วล้อมรอบ มีห้องหลายห้อง มีน้ำดื่ม ตั้งเตียงตั้งไว้สำหรับคนเดินทาง คนไข้ หญิงมีครรภ์ และบรรพชิต (วิ. อ. 2/203/343.)

²⁴ วิ. มหา. (ไทย) 2/203/366.

²⁵ วิ. มหา. (ไทย) 2/203/366.

²⁶ วิ. มหา. (ไทย) 2/285/432.

²⁷ วิ. มหา. (ไทย) 2/311/452.

²⁸ วิ. มหา. (ไทย) 2/313/453.

²⁹ วิ. มหา. (ไทย) 2/318/456.

- ข้อ 10 : อุษยโยธิกสิกขาบท ว่าด้วยการไปดูสนามรบ “ก็เมื่อภิกษุใดอยู่ในกองทัพ 2 - 3 คืบ เทียวไปในสนามรบก็ดี ที่ทัพพลก็ดี ที่จัดขบวนทัพก็ดี ไปดูกองทัพที่จัดเป็นขบวนแล้วก็ดี ต้องอาบัติปาจิตตีย์”³⁰

5) สุราปานวรรค

- ข้อ 1 : สุราปานสิกขาบท ว่าด้วยการดื่มสุราและเมรัย “ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะดื่มสุราและเมรัย”³¹

- ข้อ 3 : หัสสธัมมสิกขาบท ว่าด้วยการเล่นน้ำ “ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะเล่นน้ำ”³²

6) สัปปานวรรค

- ข้อ 6 : เถยยสัถตสิกขาบท ว่าด้วยการเดินทางไกลร่วมกับพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร “ก็ภิกษุใด รู้อยู่ ชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกับพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร โดยที่ สุดแม้ชั่ว ละครแวกบ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์”³³

- ข้อ 7 : สังฆวิธานสิกขาบท ว่าด้วยการชักชวนเดินทางไกลร่วมกับมาตุคาม “ก็ภิกษุใด รู้อยู่ ชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกับมาตุคาม โดยที่ สุดแม้ชั่ว ละครแวกบ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์”³⁴

7) รตนวรรค

- ข้อ 1 : อันเตปุรสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าไปในเขตพระราชฐานชั้นใน “ก็ภิกษุใด ไม่ได้รับการแจ้งล่วงหน้า ก้าวล่วงธรณีประตู เข้าไปในตำหนักที่บรรทมของพระราชอาคันตุกะที่ ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ที่พระราชายังไม่เสด็จออก ที่นางรัตนายังไม่ได้เสด็จออก ต้องอาบัติปาจิตตีย์”³⁵ อนึ่ง ในที่นี้มีข้อสังเกตว่า พระพุทธเจ้าตรัสชี้โทษการเข้าเขตพระราชฐานชั้นใน 10 ประการ โดยเฉพาะข้อที่ 10 ความว่า พระราชฐานชั้นในเป็นสถานที่คับคั่งด้วยช้าง เป็นสถานที่คับคั่งด้วยม้า เป็นสถานที่คับคั่งด้วยรถ เป็นสถานที่มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่เป็นเหตุแห่ง ความกำหนัด ไม่เหมาะแก่บรรพชิต³⁶

³⁰ วิ. มหา. (ไทย) 2/323/457.

³¹ วิ. มหา. (ไทย) 2/327/465.

³² วิ. มหา. (ไทย) 2/336/471.

³³ วิ. มหา. (ไทย) 2/408/519.

³⁴ วิ. มหา. (ไทย) 2/413/522.

³⁵ วิ. มหา. (ไทย) 2/498/590.

³⁶ วิ. มหา. (ไทย) 2/497/590.

- ข้อ 9 : วิกาลคามปเวสนลิกขาบท ว่าด้วยการเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล “ก็ภิกษุใด เข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”³⁷ อนึ่ง มีพระอนุบัญญัติข้อที่ 1 ว่า “อนึ่ง ภิกษุใด ไม่ได้บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้ว เข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”³⁸ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็นรีบด่วนเช่นนั้น”³⁹

อโคจรตามนัยแห่งวิสุทติมรรค

ในคัมภีร์วิสุทติมรรค เล่ม 1 ฉบับแปลและเรียบเรียงโดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) อธิบายบทว่าผู้ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร ดังต่อไปนี้

ในโคจรและอโคจรนั้น **อโคจร** เป็นอย่างไร

ภิกษุบางรูปในศาสนานี้ เป็นผู้มีหึงแพศยาเป็นที่โคจรบ้าง มีหึงมา ย, สาวเทื่อ, บัณเฑาะก์, ภิกษุณีและร้านสุราเป็นที่โคจรบ้าง เป็นผู้อยู่คลุกคลีกับพระราชามหาอำมาตย์ของพระราชากับพวกเดียรถีย์ และสาวของพวกเดียรถีย์ ด้วยการคลุกคลีกับคฤหัสถ์ อันไม่สมควร แหละหรือ ย่อมล้องเสพคบหาเข้าไปนั่งใกล้ ซึ่งตระกูลทั้งหลายเห็นปานฉะนี้ คือตระกูลที่ไม่มีศรัทธา ตระกูลที่ไม่เลื่อมใส ตระกูลที่มิได้ เตรียมตั้งเครื่องดื่มไว้ ตระกูลที่ด่าที่บริภาษ ตระกูลใคร

ประโยชน์ ตระกูลที่ไม่ใคร่ความเกื้อกูล ตระกูลที่ไม่ใคร่ความผาสุก ตระกูลที่ไม่ใคร่ความเกษมจากโยคธรรม แก่ภิกษุภิกษุณีอุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย พุทธิกรรมของภิกษุ นั้น เช่นนี้ เรียกว่า **อโคจร**

ในโคจรและอโคจรนั้น **โคจร** เป็นอย่างไร

ภิกษุบางรูปในศาสนานี้ เป็นผู้ไม่มีหึงแพศยาเป็นที่โคจร เป็นผู้ไม่มีหึงมา ย, สาวเทื่อ, บัณเฑาะก์, ภิกษุณีและร้านสุราเป็นที่โคจร เป็นผู้ไม่คลุกคลีกับพระราชามหาอำมาตย์ของพระราชากับพวกเดียรถีย์ และสาวของพวกเดียรถีย์ ด้วยความคลุกคลีกับคฤหัสถ์ อันไม่สมควร แหละหรือ ย่อมล้องเสพคบหา ย่อมเข้าไปนั่งใกล้ ซึ่งตระกูลทั้งหลายเห็นปานฉะนี้ คือ ตระกูลมีศรัทธา ตระกูลเลื่อมใส ตระกูลเตรียมตั้งเครื่องดื่มไว้ ตระกูลรุ่งเรืองไปด้วยผ้ากาสา พักตร์ ตระกูลพุ่งตลบไปด้วยกลั่นฤาษี ตระกูลใคร่ประโยชน์ ตระกูลที่ใคร่ความเกื้อกูล ตระกูลใคร่ความผาสุก ตระกูลที่ใคร่ความเกษมจากโยคธรรม แก่ภิกษุภิกษุณีอุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย พุทธิกรรมของภิกษุ นั้นเช่นนี้ เรียกว่า **โคจร**

³⁷ วิ. มหา. (ไทย) 2/508/601.

³⁸ วิ. มหา. (ไทย) 2/510/602.

³⁹ วิ. มหา. (ไทย) 2/512/603.

ภิกษุเป็นผู้ประกอบแล้ว ประกอบพร้อมแล้ว เข้าไปแล้ว เข้าไปพร้อมแล้ว เข้าถึงแล้ว เข้าถึงพร้อมแล้ว มาตามพร้อมแล้ว ด้วยอาจารย์และด้วยโคจรนี้ ด้วยประการตั้ง อรรถาธิบายมา เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า อาจารย์โคจรสมฺปนฺโน แปลว่าผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยอาจารย์และโคจร ฉะนี้⁴⁰

อโคจรในสังคมไทย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของไทยมาแต่โบราณกาล สามารถย้อนไปถึงยุคอาณาจักรไทยอ้ายลาว⁴¹ และปรากฏเด่นชัดเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยสุโขทัย ตามที่จารึกไว้ในจารึกหลักที่ 1 หรือจารึกพ่อขุนรามคำแหง สมัยสุโขทัย⁴² อาณาจักรและพุทธจักรเกี่ยวพันกันและกันมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะและองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนาโดยตลอด หากจะนับไปเพียงสมัยที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2325 ในปีรุ่งขึ้น พ.ศ.2326 ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตรากฎพระสงฆ์ในลักษณะพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มีผลใช้บังคับเรื่อยมาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 พ.ศ.2445 อันมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชปกครองคณะสงฆ์ทั่วสังฆมณฑล เมื่อเกิดอธิกรณ์ขึ้นเป็นเรื่องยุ่งยากใหญ่โต โดยนำเสนอขึ้นสู่พระเนตรพระกรรณ ก็จะมีพระมหาสมณวินิจฉัย ทรงสั่งการลงไป ซึ่งต่อไปนี้จะนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องอโคจรเพื่อความเพียบพร้อมดีงามของหมู่สงฆ์

อโคจรในสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ 1

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราเป็นพระราชบัญญัติออกเป็นกฎพระสงฆ์ รวม 12 ฉบับ เริ่มแต่ พ.ศ. 2326

⁴⁰ พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรค เล่ม 1, แปลและเรียบเรียงโดยสมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), (กรุงเทพมหานคร : วิปัสสนามูลนิธิวิวัฒนาธาตุ, 2533), หน้า 25-26.

⁴¹ ทรงวิทย์ แก้วศรี, พุทธสถานในนานาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมพุทธศาสน์, 2523), หน้า 177.

⁴² กรมศิลปากร, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย, กรมศิลปากร พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชประสิทธิ์คุณ ณ สุสานวัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย 8 เมษายน 2515, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2515), หน้า 8-10.

มีเกี่ยวกับเรื่องอโคจรในกฎพระสงฆ์ ข้อ 8 ให้ไว้ ณ วันพุธเดือน 3 แรม 11 ค่ำ ปีระกา จุลศักราช 1151 (พ.ศ. 2332) ขอตัดตอนบางส่วนมาแสดงดังนี้

... ทุกวันนี้เห็นฝ่ายพระพุทธจักรวางมือเสีย ประการหนึ่งเข้าใจว่าศาสนาเสื่อมลงถึงเพียงนี้แล้ว เห็นจะทำนุบำรุงให้เจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปมิได้แล้ว จึงมิได้ระวางไว้คอยตักเตือนว่ากล่าวซึ่งกันและกัน ปล່อยให้เกิดมหาโจรปล้นทำลายพระศาสนา ทั้งสมณะและสามเณรมิได้รักษาพระจตุปาริสุธาศิล มิได้ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์และวิปัสสนาธุระพากันเที่ยวเข้าตลาดร้านค้าดูลีลา แสดงกิริยาอาการนุ่งห่ม เดินเห็นกระด้างอย่างฆราวาสมิได้สำรวมรักษาอินทรีย์ มิให้เป็นทีที่เสื่อมใสศรัทธาแก่ทายกเที่ยวดูโขมยหนัง ละครฟ้อนขับร้อง เล่นหมากกรุกสกาการพนันทั้งปวง คบคิดกับคฤหัสถ์ชายหญิงเล่นเบี้ยตามอย่างสมณะ สามเณรวัดบางว่าคบคฤหัสถ์ชายหญิง 11 คน คฤหัสถ์ชายหญิง 11 คน ก็คบสมณะสามเณรเล่นเบี้ย ขอกว่าป่าวร้องรับเงินทองข้าวปลาอาหารทั้งปวงมาเลี้ยงชีวิต ผสมประสานทำการฆราวาส ให้ดอกไม้ ผลไม้ สิ่งของแก่ฆราวาส เพื่อหวังอามิสผูกพันเรียกฆราวาสหญิงชายเป็นพ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง พี่เลี้ยง น้องเลี้ยง เคารพนบนอบแยบคายแก่ฆราวาสอย่างว่าทาสทาสาและให้น้ำมนต์ด้วยมงคลสูตร เป็นต้น แก่ฆราวาสด้วยปรารภนาลาภ ส่วนฆราวาสหญิงชายที่หาปัญญา มิได้ก็ผูกพันเสนาหาเห็นแก่หน้าและอามิสให้อาหารผลาผล เป็นต้น บำเรอแก่หมู่ปาปภิกษุอลัชชี ได้ชื่อว่าให้กำลังแก่ภิกษุลามกผู้กระทำการประทุษร้ายตระกูลฆราวาสบรรดาทานจะมีผลมากก็กระทำให้หาผลมิได้ เพราะเหตุด้วยทำทานเป็นทานเจตนาไม่แท้ ให้อย่างนี้ชื่อว่าให้หมู่อลัชชีภิกษุมิแรงใจทำลายพระศาสนา...

มีตัวอย่างเช่น อ้ายดีบวชอยู่วัดโพ เสพเมถุนธรรมกับอีทองมาก อีเพียน อีพิม อีบุญรอด อีหนู และอีเชียว อ้ายทองอยู่เสพเมถุนธรรมกับอีทองอิน สามเณรปิ่นอยู่วัดโพ เสพเมถุนธรรมกับอีคุ้ม ซึ่งเป็นเมียพระแพทย์ สามเณรทอง เสพเมถุนธรรมกับอีชินวน ซึ่งอยู่หลังวัดบางว่าใหญ่ อ้ายเป้าบวชอยู่วัดอัมพวาเสพเมถุนธรรมกับอีจันลาวจันมีบุตร อ้ายลุนบวชอยู่วัดบางขุนพรหม รับจ้างเขียนหนังสือเอาเงินให้อีปิ่นโชลกู้ 10 บาท แล้วเสพเมถุนธรรมกับอีปิ่นโชลก มหาลังกับชีแก้วอยู่วัดคงคาพิหารเพียงสองต่อสอง เป็นที่สงสัยว่าใกล้ปาราชิก สามเณรนุ่นอยู่วัดเสาชิงช้าเข้าไปบ้านเป็นนิจกับประสกลีลาทิด อยู่วัดหงส์นอนกับอีเป้าภรรยาอ้ายฤทธิบนเตียงในมุ้ง เป็นศีลวิบัติใกล้ฉاياปาราชิก สามเณรอยู่ คิษย์พระนิกรม นอนในมุ้งกับอีทองคำภรรยานายกรมช้าง พระนิกรมซึ่งเป็นราชาคณะไม่มีหิริโอตตปปะเกรงลิกขา หยาบข้าวพูดเกี้ยวลีลา เป็นบ้ากาม อวดรูป

จับข้อมืออีฉิม อีฉิมมอบผ้าห่มส่งให้ก็เอาผ้าไว้จูบกอดนอน และนอนเอกเขนกให้ลีลา
พัลลวยหน้าหาได้มีความละอายไม่ มหาขุนศิษย์พระนิกรมาก็จับแก้มอีขาว แล้วพูดเกี่ยว
อีลี อีลีรักยอมถอดแหวนให้

ผู้มีชื่อทั้งหมดนี้ กระทำทุจริตหนักหนา เป็นมหาโจรปล้นพระศาสนาชุกชุมขึ้นทั้งนี้
เพราะพระราชาคณะอชิบตีเถรานูเถระ ผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์หาที่มีความกตัญญูกตเวทีต่อ
พระศาสนาไม่ มิได้ประพฤติตามพระพุทธปฏิมาภิธานียธรรม 7 ประการ มิได้ประชุมพร้อม
กันตรวจตราว่ากล่าวให้รู้ผิดรู้ถูก หากว่าสมรवासณาเอาเนื้อความมาว่าจึงได้เอาตัวมาชำระว่า
กล่าวขับเสียนพันธนาการประจานโทษ ตระเวนทางบก 3 วัน ทางเรือ 3 วัน เพื่อจะมิให้เป็นเยี่ยง
กันทำลายพระศาสนา⁴³

อโคจรในสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ 5

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป การคณะสงฆ์ดำเนินมาด้วยความเรียบร้อยตั้งแต่สมัย
รัชกาลที่ 1 แม้จะเกิดอภิรณไม่ตั้งงามในพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์และองค์ครองสงฆ์ก็เอาใจ
ใส่ดูแลให้เกิดความเรียบร้อยตั้งงามมาโดยตลอด จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงปฏิรูประบบการปกครองแผ่นดินแล้วก็ทรงหันมาจัดการคณะ
สงฆ์ให้เรียบร้อยยิ่งขึ้น จึงได้ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121
(พ.ศ. 2445) โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงบัญชาการ
คณะสงฆ์สูงสุดดุจสังฆมิตร์ เมื่อมีอภิรณร้ายแรงเกิดขึ้น และนำเสนอขึ้นมาตามลำดับ ก็จะมี
พระมหาสมณเจ้าวิจิตรวาทย์ ซึ่งต่อไปนี้จะได้นำมาเสนอเฉพาะอภิรณซึ่งเกี่ยวกับเรื่องอโคจร
พอเป็นแนวทางปฏิบัติในสังคมไทยต่อไป ดังตัวอย่าง

1) เรื่อง พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าเสพสุราและเบียดบังเอาทรัพย์สินของวัด และของพระภิกษุบางรูป

มีเรื่องปรากฏว่า พระยัมโงกก็ได้กล่าวหาพระครูพัฒน์ว่าเสพสุรา จากการสอบถาม
พยานฝ่ายโงกก็หลายปากเบิกความว่า ได้พบพระครูพัฒน์เสพสุราครั้ง 1 บ้าง 2 ครั้งบ้าง ไรยาลง
บ้างไม่ไรยาลงบ้าง ครั้งหนึ่งจะดื่มประมาณครึ่งขวดก็มี บางครั้งถึงกับแก้มด้วยไข่เจียว
ได้เห็นผู้ไปซื้อให้ด้วย ผลปรากฏว่าพระครูพัฒน์รับว่าได้เสพจริง แต่ใช้เป็นกระสายยาละลายพอดื่ม
ได้ ผลการพิจารณาของสงฆ์ ปรากฏว่า ทางพิจารณาเรื่องดื่มสุรา พระครูพัฒน์เป็นผู้เสพมานาน
และเสพมาก เพราะมีพยานหลักฐาน ที่ควรฟังได้หลายปาก เป็นที่รังเกียจหมัดความนับถือของ

⁴³ กรมศิลปากร, เรื่องกฎหมายตราสามดวง, (กรุงเทพมหานคร : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2521), หน้า 562-564.

คฤหัสถ์และบรรพชิต แม้จะแก้ว่าใช้เป็นกระสายยา ก็เห็นว่าเกินแก่ความต้องการ ว่าตามโทษ ในทางพระวินัย ปรับเพียงอาบัติปาจิตตีย์ ความประพฤติเช่นนี้เป็นความประพฤติเลวทราม ไม่สมควรแก่สมณะและไม่สมควรแก่บรรพชิตอีกต่อไป ควรแนะนำให้เลิก ถ้าไม่เลิกตามคำแนะนำ จึงบังคับให้เลิก

2) เรื่องพระภิกษุถูกกล่าวหาว่าลักเล่นการพนัน

พระเป่ง วัดหมื่นกาศ พระจันตา วัดป่าดัวะ เมืองนครลำปาง ลักเล่นการพนันไฟตอง พอตำรวจภูธรจับได้แล้วส่งอำเภอดำรงวิทยะ พระเป่งกับพระจันตาได้รับสารภาพว่าได้เล่นจริง อำเภอดำรงวิทยะได้นำตัวส่งต่อพระครูรักขิตคุณ ว่าที่เจ้าคณะเมืองลำปาง ได้ประชุมพระครูฐานานุกรมและสงฆ์ทั้งหลายปรึกษาหารืออธิกรณ์ของพระเป่งและพระจันตาที่ประชุมสงฆ์เห็นพร้อมกันว่าที่พระทั้งสองรูปลักเล่นการพนัน เท่ากับลักหรือฉ้อพระราชทรัพย์ของหลวง เพราะการพนันไฟตองมีพระราชบัญญัติห้ามว่า ถ้าผู้ใดจะเล่นต้องขออนุญาตผูกภาษีต่อเจ้าพนักงานก่อน จึงจะเล่นได้ แต่พระภิกษุทั้งสองรูปหาได้ขออนุญาตผูกภาษีไม่สงฆ์ทั้งหลายจึงลงความเห็นพร้อมกันว่าพระเป่งพระจันตา ต้องปาราชิกขาดจากสมณะแต่พระครูอุตรวงศ์ ชัดช่องไม่ยอมให้ปรับถึงปาราชิก เพราะพระเป่งพระจันตาทำความผิดแต่ครั้งเดียว ขอให้เป็นภิกษุไทย

พระมหาสมณวินิจฉัย⁴⁴ มีดังนี้

พระลักเล่นการพนันชนิดที่รัฐบาลให้เล่น ต้องได้รับอนุญาตก่อน ถ้าไม่ได้รับอนุญาตมีความผิดฐานละเมิดพระบัญญัติ หรือมีผิดโดยฐานตระบัดค่าอากรจะพึงรู้ได้ดังนี้

1. ถ้ามีคนสามัญลักเล่นการพนันชนิดที่ห้ามเป็นเด็ดขาด คนนั้นผิดโดยฐานอะไร ข้อนี้ชัดอยู่แล้วว่าผิดฐานละเมิดพระบัญญัติ เพราะรัฐบาลไม่ได้เก็บค่าอากร

2. การลักเล่นการพนันชนิดที่รัฐบาลเปิดให้เล่น แต่ไม่ได้ขออนุญาตมีผิดฐานอะไร แม้รัฐบาลเก็บอากรรายนี้ ก็เก็บโดยฐานเป็นค่าอนุญาตไม่ได้เก็บเฉลี่ยเอาผลของคนเล่นรวยเหมือนเก็บภาษีอากรอย่างอื่น ค่าปรับก็นับเป็นพินัย ถ้าผู้ถูกปรับไม่มีเงินเสียต้องถูกจำจำโทษสองข้อนี้ชัดชัดอยู่ว่าเป็นความอาชญา เพราะเหตุนี้ มีความผิดฐานละเมิดพระบัญญัติเพราะไม่ขออนุญาต

3. หากว่าจะมีพระภิกษุไปขออนุญาตต่อเจ้าหน้าที่ เพื่อตั้งบ่อนเล่นการพนันชนิดที่เปิดให้เล่น ขอเสียเงินค่าอากรให้ จะได้รับอนุญาตหรือไม่ กล่าวตามประเพณีบ้านเมืองที่มีสมเด็จ

⁴⁴ หมายถึงพระวินิจฉัย (คำสั่ง) ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในฐานะสมเด็จพระสังฆราชเจ้า สกลมหาสังฆปริณายก ในสมัยรัชกาลที่ 5-6 ทรงชำระอธิกรณ์สองเรื่องนี้ระหว่าง พ.ศ. 2457-2458

พระเจ้าแผ่นดินเป็นพุทธศาสนูปถัมภก พระภิกษุคงไม่ได้รับอนุญาตให้เล่นการพนันเป็นแท้ กลับจะต้องถูกห้ามปรามเสียอีก ข้อนี้ชัดเจนอยู่แล้ว

4. เมื่อเป็นเช่นนี้ หากพระภิกษุลักเล่นการพนันโดยมิได้ขออนุญาตต่อเจ้าหน้าที่ทีเดียว มีผิดฐานอะไร การพนันที่ลักเล่นนั้นแม้เป็นชนิดที่เปิดให้ชาวบ้านขออนุญาตเล่นได้แต่เป็นที่ห้ามโดยเด็ดขาดแก่พระภิกษุ จึงมีความผิดฐานละเมิดพระราชบัญญัติ เพราะว่าแม้ยอมเสียเงินค่าอากรก็ไม่ได้ช่องจะเล่นเหมือนสามัญชน

5. พระภิกษุบางรูปในมณฑลพายัพเห็นว่า เป็นเพียงภักทไทย โดยอ้างเหตุว่าทำผิดเพียงครั้งเดียว ไม่ควรปรับถึงปาราชิก ไม่มีหลักฐานอะไร ผู้กล่าวไม่รู้พระวินัยแท้ ในพระวินัยมีปรานียกโทษให้เฉพาะแก่พระภิกษุเป็นต้นบัญญัติเท่านั้น ภิกษุในชั้นหลังล่วงพระบัญญัติต้องอาบัติตามที่ปรับไว้หนักเต็มๆ ไม่มีลดหย่อน แต่ศัพท์ว่าภักทไทยนั้นหมายความกว้างตลอดจนถึงความจำเป็นจะต้องใช้ให้ทุกอย่าง เพราะเหตุนั้น เมื่อรัฐบาลปรับจะเอาเงินเพราะโทษละเมิดพระราชบัญญัติจัดว่าเป็นภักทไทยคือจำเป็นจะต้องใช้เพื่อถ่ายโทษตัว ความมีสิทธิของรัฐบาลในอาณาเขต ไม่มีใครจะคัดค้านได้ แม้ในพระวินัยก็รับรองอยู่เหมือนกัน

6. เมื่อเป็นเช่นนี้ พระภิกษุเล่นการพนันได้ถูกเจ้าคณะผู้ปกครองสั่งให้สึก ไม่เป็นการแรงไปดอกหรือ พระภิกษุผู้เล่นการพนันไม่อยู่ในทำนองคลองธรรมของภิกษุ อยู่ไปก็มีแต่ทำพระศาสนาให้หมัวหมอง สมควรให้สึก ไม่เฉพาะต่อเป็นปาราชิก

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นพุทธศาสนูปถัมภกได้ทรงกำจัดมาโดยตลอดเป็นธรรมเนียมที่รู้จักกันอยู่แล้ว เพราะโทษเล่นการพนันก็เคยมีมาแล้ว พระในแขวงเมืองนนทบุรีหลายรูปลักเล่นการพนัน มีพระบรมราชโองการให้เอาตัวลักเป็นไพร่หลวงรับราชการที่แปลว่าต้องสึก

7. ถ้าต้องสึกเหมือนกัน ถูกตัดสินว่าเป็นปาราชิกก็ดี ไม่เป็นก็ดี ผู้ถูกตัดสินว่าเป็นปาราชิก อุปสมบทอีกไม่ได้ ผู้ถูกตัดสินว่าไม่เป็นปาราชิก ถ้ากลับตัวเป็นคนดีมีสังวรอุปสมบทอีกได้⁴⁵

ประกาศและคำสั่งห้ามของทางการคณะสงฆ์เกี่ยวกับอโคจร พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน

เพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับอโคจรในสังคมไทย จึงขอแนะนำประกาศและคำสั่งห้ามของคณะสงฆ์ พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน ซึ่งยังมีผลใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน มาลงชื่อไว้ ดังนี้

1. ประกาศห้ามไม่ให้ภิกษุประกอบการหากิน นอกธรรมเนียมของสมณะ พ.ศ. 2456

---

⁴⁵ กรมการศาสนา, กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540), หน้า 246-264.

2. ห้ามมิให้ภิกษุเป็นหมอทำเสนหยาแผดอาถรรพณ์ พ.ศ. 2467
3. ประกาศห้ามพระภิกษุสามเณรมิให้เกี่ยวข้องในเรื่องราชการของฝ่ายบ้านเมือง พ.ศ. 2476
4. ประกาศห้ามพระภิกษุสามเณรมิให้เป็นสมาชิกในสมาคม หรือ สโมสรศฤง์ษณ์ พ.ศ. 2476
5. ประกาศห้ามพระภิกษุสามเณรไปจดเลขสลากกินแบ่งและซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้ในเป็นของตัว พ.ศ. 2480
6. ประกาศคณะสงฆ์เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเรียกเงินค่าเวทมนตร์และห้ามทดลองของขลัง พ.ศ. 2495
7. ห้ามภิกษุสามเณรมิให้ไปเที่ยวสถานที่ตากอากาศ พ.ศ. 2497
8. ประกาศคณะสงฆ์เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ พ.ศ. 2498
9. ประกาศคณะสงฆ์เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรพักแรมในสถานที่เป็นที่รังเกียจทางพระวินัย พ.ศ. 2501
10. ให้เจ้าคณะเจ้าอาวาสเตือนพระภิกษุสามเณรมิให้ไปเที่ยวตลาดนัดห้องสนามหลวงและยื่นดูการเสด็จพระราชดำเนิน พ.ศ. 2501
11. ประกาศคณะสงฆ์เรื่อง เกี่ยวกับกล้องถ่ายรูป กล้องส่องทางไกล พ.ศ. 2503⁴⁶

บทสรุป

สรุปความว่า อโคจรในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน เฉพาะประเภทสถานที่อาจสงเคราะห์ได้ดังนี้

1. ไม่ควรอย่างยิ่ง (ห้ามเด็ดขาด)

- 1.1 ซ่องโสเภณี
- 1.2 บ่อนการพนัน
- 1.3 แหล่งมั่วสุ่มยาเสพติด
- 1.4 สถานบันเทิงเรีงรมย์ทุกประเภท
- 1.5 สถานที่อาบอบนวด บาร์ ผับต่าง ๆ
- 1.6 สนามแข่งขันการกีฬา

---

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า267-289.

- 1.7 สถานที่พักตากอากาศ
- 1.8 สถานที่ชุมนุมทางการเมือง
- 1.9 สถานที่กำลังจัดพิธีสวนสนามของทหาร, ตำรวจ, ลูกเสือ, เนตรนารี ฯลฯ

2. ไม่ควร (พออนุโลมได้บางกรณี)

2.1 โรงแรมหรือที่พักแรมในต่างประเทศ, โรงแรมในประเทศไทย (เมื่อมีการจัดกิจกรรมทางวิชาการหรือจัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนา) หรืองานมงคลที่พระสงฆ์ได้รับนิมนต์เข้าไปได้โดยไม่ขัดต่อสมณภาวะ

- 2.2 สถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (เพื่อการทัศนศึกษาและดูงาน)
- 2.3 ห้างสรรพสินค้า หรือร้านค้าต่าง ๆ (มิใช่เพื่อเดินชื้อหาสินค้า)
- 2.4 แหล่งจำหน่ายสินค้าผดกฏหมายและสื่อลามกต่าง ๆ
- 2.5 สถานที่จัดไว้สำหรับซื้อขายสินค้ามือสองตามข้างถนนและตรอกซอย ต่าง ๆ
- 2.6 สถานที่จำหน่ายสลากกินแบ่งรัฐบาล
- 2.5 สถานที่อื่น ๆ ที่น่าตำหนิติเตียนเป็นโลกวิสัย ฯลฯ

อโคจรเป็นคำที่มีมาทั้งในพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม ในทางพระวินัย หมายถึงสถานที่ที่ภิกษุไม่ควรไปและบุคคลที่ภิกษุไม่ควรเข้าไปคบหาสมาคมอย่างใกล้ชิด คลุกคลี เพราะมีทางที่จะก่อให้เกิดคำติฉินนินทาและความเสียหาย อันเป็นทางทำลายหรือทำให้สมณภาวะเสื่อมเสียและเศร้าหมองได้

อโคจรในสังคมไทยบางเรื่องอาจมีการเปลี่ยนแปลงเพราะเหตุการณ์ของสังคมเปลี่ยนแปลงไป หรือไม่ก็ทัศนคติของบุคคลในสังคมเปลี่ยนแปลงไป เช่นการที่ภิกษุสามเณรไปโรงแรม ถ้าเป็นในระหว่างการเดินทางไปต่างประเทศก็ย่อมกระทำได้ ถ้าเป็นภายในประเทศหากไปเพื่อจำหน่ายซื้อของหรือพักค้างแรมย่อมถือว่าเป็นอโคจร แต่ถ้าไปเพื่อกิจกรรมทางวิชาการหรือทางศาสนา เช่น มีการประชุมสัมมนาทางวิชาการ หรือจัดนิทรรศการพระพุทธศาสนาอย่าไม่ควร

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันนี้ สถานที่และบุคคลที่จัดเป็นอโคจรของภิกษุสงฆ์มีนอกเหนือไปจากที่ระบุไว้ในพระวินัย เช่นห้างสรรพสินค้า ตลาดซื้อขายสิ่งของเป็นที่ประชาชนพลุกพล่าน เช่น จตุจักรหรือสถานที่ที่เป็นทราบกันดีของคนทั่วไปว่ามีการจำหน่ายสินค้าผดกฏหมายหรือสื่อลามกต่าง ๆ ตลอดจนสินค้าแบกะดิน เช่นริมทางเท้าถนนมหาธาตุ แถวท่าพระจันทร์และท่าช้าง แถบสนามหลวงด้านแม่พระธรณีบีบมวยผมเรื่อยไปตามคลองหลอดฝั่งศาลฎีกาและกระทรวงกลาโหม แถบคลองถมและบ้านหม้อ แถบจำหน่ายสลากกินแบ่งรัฐบาล

แถบถนนราชดำเนินกลาง เป็นต้น แม้สถานที่แหล่งชุมชนในเขตกรุงเทพมหานครและกลางเมืองใหญ่ ๆ ที่มีพระพุทธรูปไปปักกลดพักค้างแรมบางครั้งเป็นเวลานานนับปีนับเดือน

แผนภูมิแสดงองค์ความรู้ของอโคจร

ตามแนวอรรถาธิบายของอโคจร สามารถจัดทำเป็นแผนภูมิแสดงองค์ความรู้ของอโคจรได้ดังนี้

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. **กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.

กรมศิลปากร. **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย**. กรมศิลปากร พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชประสิทธิ์คุณ ฌ สุสานวัตรราชธานี จังหวัดสุโขทัย 8 เมษายน 2515. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2515.

_____ . **เรื่องกฎหมายตราสามดวง**. กรุงเทพมหานคร : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2521.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **คำวัด**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงเชิงเพียรเพื่อพุทธศาสน์, 2548.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

พระพุทโธสาจารย์. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค ภาค 1**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2555. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____ . **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม 2** [หลักสูตตรนักรธรรมชั้นโท], พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

_____ . **เสด็จตรวจการคณะสงฆ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. คณะธรรมยุตพิมพ์ถวาย เนื่องในงานฉลองพระชนมายุ 100 พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก 3 ตุลาคม 2556 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2556.